

Victor Duculescu, *Continuitate și discontinuitate în dreptul internațional*, București, Edit. Academiei, 1982

Problema regîndirii și reasezării dreptului internațional și a instituțiilor sale în lumina cerințelor edificării unei noi ordini internaționale este o necesitate stringentă a contemporaneității, izvorită din rolul firesc al legalității în consemnarea și impulsivarea tendințelor înnoitoare caracteristice transformărilor profunde trăite de omenire în ultimele decenii și impactului acestora asupra vieții mondiale. Aceasta, pentru că niciodată consacrarea unor norme de conviețuire între state, garanțe ale prerogativelor ce decurg din independența națională devin stări de existență politică a aproape tuturor popoarelor lumii, nu și-a impus ca în zilele noastre capacitatea de a da conținut concret, viu, transformator acțiunii suverane a națiunilor: preluarea efectivă și exercitarea responsabilă a rolului lor emancipator, de modelare a eforturilor proprii potrivit propriei voințe pentru progresul economiei naționale constituie o preocupare fundamentală a guvernelor, a tinerelor state independente, menită să consacre victoria luptei de eliberare națională și în domeniul edificării economice, domeniul fundamental al vieții sociale. Cum, pe bună dreptate, se recunoaște în cercuri tot mai largi din „lumea a treia”, marea rămînere în urmă a realizărilor pe calea dobîndirii independenței economice față de componenta sa politică, rămînere în urmă ce se amplifică sub impactul creșterii decalajelor, a agravării de fapt a contradicției dintre statele dezvoltate și statele în curs de dezvoltare, este în mare măsură rezultatul eforturilor concertate de a proteja „statu quo”-ul stabilit în perioada dominației coloniale și a reglementărilor juridice care l-au consolidat.

În contextul acestui controversat și contradictoriu proces istoric se situează tema lucrării nou apărute în Editura Academiei, ca o pledoarie temeinic argumentată pentru decolonizarea dreptului internațional și a transformării sale în componentă a eforturilor omenirii de a înnoi, pe baze calitativ superioare, întregul sistem al relațiilor internaționale. Cartea conf. univ. Victor Duculescu este, în întregul ei, o argumentare vie a capacității instituțiilor de drept internațional, a forței acestora de instrumente de consfințire și transpunere în viață a drepturilor și intereselor popoarelor, pe temelia legitimă a echității și egalității internaționale, de protejare

față de practicile de ingerință, dominație, dictat și exploatare generate de vechea ordine internațională și încă prezente, unele legitimate chiar, în relațiile dintre state.

Lucrarea identifică rolul succesiunii statelor, una din instituțiile fundamentale ce conferă continuitate dreptului internațional și precizează conținutul și răspunde necesității ca raportul continuitate-discontinuitate și în acest domeniu să fie elucidat numai în lumina conceptului de nouă ordine juridică internațională, pornind de la recunoașterea autodeterminării popoarelor și națiunilor ca temelie al realizării continuității tratatelor și angajamentelor internaționale, drept formă principală a stabilității legislației în raporturile dintre state, a funcționalității cadrului juridic internațional. Se remarcă viziunea polemică constructivă a întregului discurs al lucrării, desfășurată ca o neîntreruptă confruntare dintre vechi și nou, dintre forțele interesate în protejarea imenselor avantaje „legalizate” de puterile coloniale și marile imperii ce dominau scena internațională pînă nu de mult și lupta curajoasă a tinerelor state independente pentru legalizarea noilor realități generate de eliberarea națională. Autorul ilustrează bogat creativitatea istorică a mișcării de eliberare națională și în domeniul particular al dreptului internațional: așezămintele juridice ale succesiunii statelor se înnoiesc și totodată cunosc o deosebită îmbogățire sub impactul experienței practice a tinerelor state independente, a marii varietăți a cazurilor pe care trebuie să le rezolve decolonizarea juridică și care, în esență, se referă la complexitatea întregii rețele a relațiilor coloniale, economice, politice, militare, culturale, juridice etc. Incursiunile pertinente pe care autorul le efectuează, competent, în procesul decolonizării (Canalul de Suez, Namibia, Zimbabwe) ea și în acela al edificării noi orindui, socialiste, în tot mai multe state, conferă lucrării o temeinică autenticitate și realitate; totodată, oferă metodologia înțelegerii conceptuale, generalizatoare, interdisciplinare, în viziune sistemică a interdependenței diverselor domenii ale vieții internaționale în contextul căreia crește tot mai mult rolul legalității internaționale, al normelor de comportament în raporturile dintre state, în reglementarea negociată-a probleme

măcii tot mai dense căreia trebuie să îi găsească soluții. Realizată într-o asemenea perspectivă, lucrarea este în felul său o „carte deschisă” ce nu absolutizează virtuțile principiului „tabula rasa” și nu conferă asemenea prerogative speciale nici unor reglementări consacrate: dimpotrivă, sugerează confruntarea neabătută a oricărei instituții și reglementări de drept internațional cu viața, cu cerințele realizării intereselor legitime ale tuturor popoarelor într-o lume a globalizării rapide a multor probleme, a amplificării și adâncirii neîntrerupte a interdependenței între națiuni, ca și între diferitele planuri ale vieții internaționale. În această orientare este analizată și creșterea responsabilității organizațiilor internaționale și în primul rând a Organizației Națiunilor Unite în perfecționarea egalității internaționale, în strânsă corelare cu cerințele noii ordini mondiale.

Nu scapă cititorului caracterul autentic românesc al concepției și conținutului cărții, prezentat atât în vizionarea de ansamblu a analizei cât și în înfățișarea străduințelor țării noastre, de-a lungul întregii sale istorii, să

pună de acord cadrul internațional juridic cu marile transformări ce au dus la realizarea statului național unitar român și apoi la edificarea orânduirii socialiste, străduințe azi mai eficiente ca oricând în edificarea unei noi ordini juridice mondiale, în măsură să apere și să garanteze prin forța sa drepturile suverane ale popoarelor. Prezentarea, în contextul temei, a actuali contribuții a României la consolidarea legalității internaționale ca o continuare firească a unei afirmări de mare tradiție și prestigiu ne sugerează părerea, pe care cu încredere o recomandăm autorului, că înfățișarea amplă a acestei tradiții, în lumina renașterilor ce au loc în relațiile dintre state și grupuri de state și a perspectivelor ce se pun pentru înnoirea dreptului internațional, ar merita o abordare globală, pe măsura participării românești la acest proces, a deschiderilor curajoase și generoase ce o caracterizează.

Prof. dr. Mircea Nicolaescu

Constantin Atanasiu, *Umanul — dimensiune în luptă*,
București, Editura militară, 1982

Apariția în Editura militară a lucrării *Umanul — dimensiune în luptă* încheie trilogia* pe care autorul și-a propus s-o dedice educației în mediul ostășesc.

Relațiile psihologice caracteristice proceselor de organizare, de decizie, control, comandă și coordonare implicate în acțiunile unităților și marilor unități combatante sînt abordate într-o manieră originală pentru că pentru C. Atanasiu statul major nu înseamnă numai un grup social ci „o organizație *sui generis*, anterior structurată prin pregătire adecvată și destinată să funcționeze înfruntînd solicitările timpului în luptă” (p. 41).

Autorul dezvăluie, cu mijloacele sociologiei, psihologiei și filosofiei, determinările sociale care-și pun amprenta pe activitatea militară, lupta armată, comportarea, hotărârile și acțiunile comandamentelor și trupelor. Pledoaria autorului pentru conducerea științifică a unităților militare în timp de pace și în campanie este cu atât mai necesară, cu cît, în condițiile actuale, revoluția în știință și tehnică își pune cel mai mult amprenta asupra acțiunilor militare.

* *Incursiuni în psihologia luptei*, București, Edit. militară, 1974 și *Eseu despre educație ostășească*, București, Edit. militară, 1979.

Termenul introdus de autor „socialitatea”, cu rol catalizator în sinteza concept-act, folosit încă din lucrări apărute în anul 1934, substanțializează sistemul relațional „purifică de subiectivism forțele energetice ale executanților, astfel că ei devin în mod conștient elementele vii ale bătăliei (luptei). Dăruirea lor nu este produsul unei conjuncturi, ci rezultă din participarea intens conștientă la faptul de arme” (p. 28).

Un sens fundamental al eforturilor autorului este de a se delimita, mai corect, de a depăși concepțiile funcționaliste referitoare la determinismul luptei armate, reducerea mediului ostășesc la stările de trăire ale comandanților și soldaților. El se alătură în lucrarea sa celor care contestă ipoteza funcționalistă potrivit căreia „ceea ce este trebuie să fie”. Profund în analiză, autorul își orientează lucrarea, în plan metodologic, spre formarea unor centre de interes asupra „ordinii” existente în instituția militară cît și asupra schimbărilor necesare perfecționării funcționalității acesteia. Optînd pentru metoda structurală, C. Atanasiu are în vedere trăsăturile specifice sensului schimbării, ceea ce îl ajută să identifice disfuncționalitățile ce pot surveni în

relațiile din cadrul statelor majore, dintre comandanți și subordonați, dintre militari. Intuind just interrelațiile dintre „subiectivitatea colectivă” și „obiectivitatea colectivă” autorul demonstrează, cu vigoare științifică, faptul că stările de trăire în mediul militar au determinări și incertitudini ce nu pot fi investigate de una sau mai multe discipline științifice, aceasta impunând un efort pluri-disciplinar. Orice fapt de armă are o evoluție fie pozitivă fie negativă. Dar realitățile cîmpului de luptă nu pot fi privite ca „lucruri”, ci ca existențe vii, ca procese umane colective. De aceea, C. Atanasiu găsește oportun să deceleze mecanismele care armonizează obiectivitatea cu subiectivitatea în domeniul militar.

Concluzia la care ajunge autorul, necesitatea *autocontrolului din partea fiecărui membru al colectivului uman* ce compune un stat major, ni se pare a avea o certă aplicabilitate în armata noastră: „În activitatea de stat major sînt necesare convergența eforturilor, supralicitarea ideilor, emulația, chibzuiala ca rod al prelucrării” (p. 39).

Occupîndu-se de dimensiunea umană a luptei era puțin probabil ca generalul-maior (r) C. Atanasiu să evite mult controversata *dihotomie*: disonanță și armonie în comanda militară. Ceea ce ni se pare interesant, este faptul că autorul investighează luptătorul din perspectiva sociologiei ca „un tot indivizibil”. Distincțiile pe care le operează C. Atanasiu asupra „substanței umane” (p. 51) explică procesul de formare a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor umane prin corelare cu elementele sociale, profesionale și culturale în care este integrat subiectul cunoscător — comandantul (ofițerul de stat major).

Specificitatea integrării în viața ostășească implică, în plan sociologic, procedee și modalități caracteristice care facilitează realizarea socialității ostășești. Formarea și dezvoltarea multilaterală, armonioasă a personalității luptătorilor impun o permanentă activitate de optimizare a eforturilor tuturor factorilor implicați în organizarea și desfășurarea procesului instructiv-educativ. Este meritul autorului că, înțelegînd aceste deziderate majore, izvorite din concepția Partidului Comunist Român privind apărarea patriei, atrage atenția cititorului asupra unuia din consecințele puțin studiate ale modernizării pregătirii de luptă și politice a trupelor: dezvoltarea inițiativei, spiritului novator și al creativității.

Ilustrativ pentru felul de a procedea al autorului este examinarea raportului cercetare operațională — economică — apărare națională; în mod consecvent C. Atanasiu revine, ca un leit-motiv, asupra capacității statelor majore chemate să utilizeze, alături acum în timp de pace est și în caz de conflict armat, cuceririle ciberneticii, informaticii, teoriei sistemelor, psihosociologiei organizării. Autorul

se ferește de absolutizare, considerînd că și în domeniul militar elementul decisiv rămîne omul acea individualitate unică și distinctă mereu în devenire.

Profunda cunoaștere a filosofiei, sociologiei și psihologiei sociale permite autorului să stabilească metode de soluționare a eventualelor disonanțe, discrepanțe din statele majore fie „prin selecționarea și instruirea adecvată a membrilor”, fie „prin măsuri practice și oportune” (p. 93). Tipul de conducător militar la nivel unitate sau mare unitate operativă are în concepția lui C. Atanasiu trăsăturile de bază „energic, om de acțiune, apt să îndeplinească optim sarcina de formare militară a subordonaților, remarcîndu-se, însă, și ca om de studiu, apt să pătrundă în adîncul fenomenelor de care se lovește” (p. 93). Și acest lucru este cu atît mai necesar de subliniat cu cît comandanții, ofițerii de stat major, acți-viștii de partid din armata noastră, își dezvoltă calitățile, capacitățile și deprinderile pentru identificarea și aplicarea unor soluții inedite, ingenioase, avînd conștiința înaltei răspunderi revoluționare pentru independența, suveranitatea și libertatea României socialiste.

Este unul din motivele care l-au îndemnat pe generalul-maior (r) C. Atanasiu să studieze procesul complex al formării și pregătirii profesionale a cadrelor militare din armata noastră. Intuind că instruirea adulților militari, cu problemele ei de organizare, didactică, motivație etc. sînt nemijlocit dependente de cuceririle pedagogiei, autorul pledează, cu argumente convingătoare, pentru o educație totală, permanentă, de-a lungul întregii cariere ostășești.

Ca ființă biosocială și cultural-istorică, omul are un capital ereditar pe care îl poate utiliza în activitatea ce o desfășoară în strictă dependență de condițiile sociale create, fenomenele umanului prezentînd o sensibilitate unică, „expresia spontană a unei trăiri izvorite din contactul direct cu realitatea dimensională sau ideologică” (p. 153). C. Atanasiu insistă asupra a două aspecte: substanța umană și teoria cuantelor, înțelegînd prin substanța umană „starea dinamică a umanului”, (p. 102) și relevă mecanismul prin care conexiunea psihologică, prin funcționalitate cuantică, contribuie nemijlocit la educația ostășească a tuturor cetățenilor patriei noastre, chemați să apere, în caz de necesitate, glia strămoșească.

Referindu-se la constanța omenescului, calitatea umană în luptă, fluxul și refluxul naturii umane (p. 166—188). C. Atanasiu se declară încrezător în potențele folosirii științelor interdisciplinare în optimizarea educației, aducînd un original punct de vedere în cercetarea socială, cu mijloace adecvate, a posibilităților de afirmare a personalității omului.

Nu putem încheia seria aprecierilor noastre fără a atrage atenția cititorului asupra caracterului istorico-monografic al lucrării. Bazată pe fapte reale petrecute pe cimpurile de bătălie la Mărășești, pe faptele eroice săvârșite de ostașii români în războiul antiblțerist, cartea ajută la aprofundarea cunoașterii, de către generațiile de azi și de mâine, istoriei glorioase a poporului nostru.

În concluzie trebuie spus că tipărirea volumului *Umanul — dimensiune în luptă* constituie un succes editorial, prin tema abordată, nivelul și ținuta științifică, lucrarea prezentând un interes deosebit nu numai pentru cititorii militari, ci pentru toți acei interesați de problematica devenirii umane în condițiile societății socialiste.

Locotenent-colonel dr. Dumitru Curuz

* * * *BULETINE DOCUMENTARE: CRIMINOLOGIEI (1980),
II(1981), III(1982),*

București, Centrul de cercetări pentru problemele tineretului

Pină nu de mult, problema fenomenului infracțional a fost abordată, în literatura de specialitate din țara noastră, ca rezultat al cercetării separate și sectoriale a diferitelor discipline interesate în deslușirea și explicarea cauzelor apariției unor manifestări antisociale în societatea socialistă. Deși majoritatea acestor cercetări au sesizat complexitatea fenomenului și chiar necesitatea desfășurării unor investigații ample, interdisciplinare, în discutarea și explicarea efectelor multiple pe care le are fenomenul infracțional asupra normelor și valorilor sociale, s-a dat prioritate numai anumitor dimensiuni și factori (economici, sociali, juridici, culturali, biologici, psihici etc.). De aceea, în urma constituirii Centrului interdepartamental de criminologie, pe lângă Procuratura Generală a R. S. România, în care au fost cooptați conducători ai unor institute de cercetare, interesate în prevenirea și combaterea fenomenului infracțional, s-a simțit nevoia realizării unor investigații criminologice interdisciplinare și interinstituționale, cu caracter etiologic-explicativ și predictiv și ale căror rezultate să fie prezentate periodic cu ocazia unor sesiuni și manifestări științifice sau redactate sub forma unor *Buletine documentare*, intitulate sugestiv — *Criminologie* —, din care au apărut, trei volume, multiplicat prin grija Centrului de cercetări pentru problemele tineretului.

Primul volum din această serie* reunește sintezele și rezumatele celor mai reprezentative studii și cercetări criminologice, efectuate între 1970—1980, în țara noastră, pri-

vind delievența juvenilă și delievența adulților. Aceste studii și cercetări, deși au fost realizate de specialiști și cercetători din domeniul criminologiei, dreptului penal și penologiei, sociologiei, psihologiei, medicinei legale etc., se completează reciproc, asigurând volumului structură omogenă, o unitate internă, tematică și de concepție. În acest sens, majoritatea studiilor înserate în acest volum analizează, pe baza unor investigații concrete, cauzele și condițiile care generează abateri și încălcări ale legii penale, ale celorlalte norme de conviețuire socială, cuprinzând, totodată, concluzii care conduc nu numai la generalizări teoretice, dar și la propuneri menite să contribuie la perfecționarea metodelor de prevenire, la elaborarea pe baze științifice a noii legislații penale. De asemenea, unele dintre aceste studii se constituie ca repere cu valoare metodologică pentru cercetarea criminologică și, ca o consecință, pentru informarea și perfecționarea pregătirii profesionale a specialiștilor și a altor persoane care, prin activitatea lor, sînt implicate direct sau indirect în profilaxia și combaterea manifestărilor antisociale infracționale.

Acordînd o pondere deosebită problemelor prevenirii și etiologiei infracțiunilor, ca și acțiunii de resocializare a persoanelor sancționate penal, multe din studiile și cercetările cuprinse în acest volum (semnate de: G. Basiliade, R. Stănoiu, C. Iacovișac, L. Dordea, N. Dan, D. Banciu, S. Ionescu, I. Doru-Anineanu, O. Brezeanu, N. Olaru și alții), au relevat faptul că, între importanța acordată respectării legilor și aprecierea altor valori fundamentale ale societății noastre există o strînsă legătură, iar respectarea legii și asigurarea ordinii de drept, decurg, în primul rînd, din acțiunea factorilor de socializare a personalității (familia, școala, organizațiile

*Colectivul de redacție al volumului a fost alcătuit din: George Basiliade (Centrul de cercetări pentru problemele tineretului), Simion Ionescu (Procuratura Generală) și Nicolae Dan (Ministerul Justiției).

de muncă, de tineret, de masă și obștești); rolul redus sau inexistent al acestor factori de socializare determină direct sau indirect o minimalizare a importanței acordate respectării legilor și normelor de conviețuire socială. În consecință, comportamentul infracțional, ca formă de manifestare tipică a inadapării și neintegrării sociale a unor categorii de indivizi, își are sorginea în realizarea imperfectă și discordantă a procesului de socializare și în disfuncționalitățile educative intervenite în grupele primare și secundare cu rol de socializare, integrare și control social. Se impune — consideră autorii volumului — intensificarea acțiunii preventive și de control social din partea tuturor instituțiilor și organizațiilor sociale, ca și cunoașterea aprofundată a modalităților de intervenție (dirijare) mai directă și mai adecvată asupra comportamentului uman, pentru a determina modificări esențiale în deprinderile și comportamentul anumitor persoane, compatibile cu principiile și normele eticii și echității socialiste.

Considerând comportamentul infracțional ca un eșec al socializării, studiile și cercetările cuprinse în cel de-al doilea volum de criminologie** pun, pe primul plan, problema resocializării și reintegrării sociale a persoanelor cu sancțiuni penale, ca modalitate de reorientare a comportamentului individual prin restructurarea și remodelarea personalității deviantului.

În studiul introductiv, elaborat de general-maior Emil Panaite, șeful Direcției penitenciarelor, a fost relevat faptul că, în concordanță cu evoluția generală a societății românești, cu gradul de ridicare a conștiinței politice și cetățenești, au fost aduse o serie de modificări radicale în legislația penală și execuțional-penală, în modul de sancționare a celor care comit abateri și încălcări ale legilor și normelor de conviețuire socială, precum și în modul de executare a sancțiunilor. În același timp, aceste măsuri au condus la creșterea importanței factorilor socio-umani, democratici de exercitare a controlului social, accentuându-se caracterul constructiv, reeducativ și resocializator al pedepselor și sancțiunilor.

**Studiile și cercetările din acest volum au fost prezentate la simpozionul cu tema: *Perfecționarea activității de reducere și reintegrare socioprofesională a tinerilor care execută sancțiuni privative de libertate*, desfășurat între 1—2 iulie 1981, și organizat de către Ministerul de Interne—Direcția penitenciarelor. Colectivul redacțional a fost alcătuit din: G. Basiliade, A. Drăguț (din partea Centrului de cercetări pentru problemele tineretului) și C. Iacovișac, G. Chelaru și Fl. Gheorghe (din partea Ministerului de Interne—Direcția Penitenciarelor).

După cum a fost relevat în unele studii din acest volum (G. Basiliade), modalitățile de resocializare în penitenciar (în seama de trăsăturile de personalitate, mai exact de deficitul de socializare și caracterul discordant al socializării acestor infractori în cadrul grupelor primare de socializare. Concordant cu aceste trăsături se urmăresc în cursul procesului de resocializare în mediu închis 3 direcții principale și anume: a. restabilirea sau chiar crearea capacității pentru controale sociale normale; b. asigurarea unor condiții obiective pentru asumarea unor roluri sociale conforme cu cerințele normative ale societății; c. pregătirea subiectivă, psihologică, pentru dobândirea unui nou status social postpenal, prin reorientarea valorică a celor deținuți, prin intermediul unor activități educative, politice, morale, juridice, estetice etc. În raport cu aceste 3 orientări o serie de studii și cercetări cuprinse în acest volum (C. Burz, Gh. Sacaleros, C. Iacovișac, S. Bochiș, Gh. Cotoș, A. Godeanu, Fl. Gheorghe, Em. Firan, M. Colțan etc., în majoritate specialiști și lucrători din Ministerul de Interne — Direcția penitenciarelor) au evidențiat importanța valențelor educativ-formative ale procesului de învățămînt desfășurat în mediu închis, cît și a formelor și metodelor specifice de organizare și desfășurare a pregătirii profesionale a deținuților tineri. Alte studii au relevat importanța resocializării și reeducării tinerilor deținuți prin activități politico-educative și moral-cetățenești (Marin Vladimir, I. Strugariu, I. Dîrnă, Patița Silvestru, N. Georgescu, M. Slănculescu, M. Coceanu etc.). Reintegrarea socioprofesională postpenală a foștilor infractori, propune concertarea eforturilor în această amplă, complexă, dar și dificilă acțiune, a cît mai multor instituții sociale și factori de influențare obștească, inclusiv a opiniei publice (M. Moarcăș, D. Jebeleanu, P. Ivănciu, G. Chelaru, I. Harbădă, V. Stoica etc.).

Volumul reunește și unele contribuții notabile ale unor cercetători, cadre didactice și specialiști „extra muros”, ale căror studii și cercetări relevă importanța prevenirii apariției unor manifestări delinvente în rîndul minorilor și tinerilor, prin acțiunea conjugată a tuturor factorilor de socializare și control social, orientată, în special, în direcția diminuării treptate a nocivității unor medii sociale și grupuri de „socializare negativă” (grupuri stradale și de parazitism social). Aceste contribuții (semnate de: Ion Drăgan, Tiberiu Bogdan, M. Voinea, Gh. Scripcaru etc.) insistă, în același timp, asupra unor aspecte privind resocializarea și reintegrarea minorilor și tinerilor delinvenți, prin încredințarea lor unor colective de muncă și de învățătură, care trebuie să acționeze ca instanțe ale controlului social și prevenirii sociale.

Reprezentînd și o anumită etapă în desfășurarea cercetărilor criminologice din țara noastră, cel de al treilea volum din seria *Criminologie**** reunește materialele susținute și prezentate la simpozionul național cu tema: *Principiile politicii P.C.R. cu privire la căile și mijloacele de prevenire și combatere a infracțiunilor*, desfășurat la București, între 11-12 decembrie 1981. Majoritatea studiilor și cercetărilor cuprinse în acest volum reprezintă rodul unor fructuoase colaborări interdisciplinare și interinstituționale. Structura tematică a volumului cuprinde 3 părți: a. Probleme ale politicii penale a R. S. România, în cadrul căreia au fost grupate studiile și cercetările privind principiile moral-educative ale politicii penale a țării noastre și aspecte ale perfecționării legislației penale și a activității organelor judiciare în actuala etapă de dezvoltare a societății socialiste; b. Aspecte ale participării colectivității și rolul opiniei publice în prevenirea manifestărilor antisociale, cuprinzînd contribuțiile unor cercetători și specia-

*** Colectivul de redacție al acestui volum a fost alcătuit din: George Basiliade (coordonator, Centrul de cercetări pentru problemele tineretului), Teofil Pop (Ministerul Justiției), George Antoniu (Institutul de cercetări juridice) și Simion Ionescu (Procurătura Generală).

liști, privind implicarea directă a tuturor instituțiilor și organizațiilor sociale și obștești, a colectivelor de oameni ai muncii, a mijloacelor de educație și comunicare în masă și a opiniei publice, atât în prevenirea generală și specială a manifestărilor antisociale, cît și în resocializarea și reintegrarea prin muncă a persoanelor sancționate penal; c. Contribuția cercetării științifice la perfecționarea activității de prevenire și combatere a infracțiunilor și a altor abateri și încălcări ale normelor de conviețuire socială, în care sînt prezentate rezultatele cercetărilor întreprinse în domeniul dreptului penal, penologiei, sociologiei, criminologiei, psihologiei, medicinei legale, în direcția profilaxiei infracționalității și a elaborării unor programe de acțiune privind prevenirea, combaterea și recuperarea socială a infractorilor.

În încheiere, semnalăm faptul că se află în curs de finalizare, în vederea redactării și publicării, cel de al patrulea volum din seria *Criminologie*, în care sînt cuprinse studiile și cercetările prezentate la simpozionul național cu tema: *Concepția P.C.R., a secretarului general, Ionel Ceaușescu, cu privire la căile și mijloacele de prevenire și combatere a infracțiunilor, care s-a desfășurat în luna mai 1982, cu participare internațională.*

Dan Baneiu

Walter C. Clemens jr., *National Security and US — Soviet Relations*, The Stanley Foundation, Occasional Paper 26, Muscatine Iowa, 1981

Cercetarea profesorului Walter C. Clemens jr., profesor de științe politice la Universitatea din Boston, înfățișează un punct de vedere analitic asupra evoluției relațiilor dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică. Luînd în considerare influențele istorice, realitățile politice și progresele obținute în materie tehnologică, autorul examinează perspectivele securității internaționale, sugerînd măsuri care ar avantaja ambele țări, cu repercusiuni favorabile asupra ansamblului relațiilor dintre state.

Walter C. Clemens jr. consideră că există numeroase posibilități pentru atenuarea tensiunilor americano-sovietice. După părerea sa, „prevenirea războiului nuclear este cerința absolută a tuturor ambițiilor americane: personale, familiale, naționale și globale”.

Tratînd în mod prioritar problemele securității lucrarea constată că securitatea națională americană nu poate fi înfăptuită nici în condițiile cînd Congresul ar accepta cererea

administrației Reagan de a aproba, în următorii cinci ani, cheltuieli militare de peste un trilion de dolari. Într-adevăr după cum subliniază autorul — „masivele bugete militare ar exacerba nu numai problemele economice și sociale autohtone, dar și sarcina de asigurare a păcii mondiale”.

Politologul american apreciază că echilibrul militar-strategic, bazat pe sporirea permanentă a cheltuielilor militare nu poate favoriza nici Statele Unite ale Americii și nici Uniunea Sovietică. El ajunge la concluzia peremtorii în ceea ce privește ecuația înarmare-negociere: „războiul nuclear nu mai poate reprezenta un instrument rațional al politicii, atît pentru S.U.A., cît și pentru U.R.S.S.; efectele asupra aliaților occidentali ai Americii ar fi și mai dezastruoase, deoarece aceștia au teritorii mai dens populate; armele nucleare americane din Europa ar ucide chiar și popoarele care sînt chemate să le apere”.

Doă concluzii desprinse de autor se impun îndeosebi atenției :

a. superioritatea militară nu are utilitate practică pentru nici una dintre cele două mari puteri ; b. negocierile sînt anevoioase, dar sînt preferabile războiului ; autorefinerea poate netezi calea spre negocieri fructuoase pentru a pune capăt competiției în domeniul armamentelor.

Date fiind actualele realități politice și militare din lume, autorul optează pentru o singură variantă de conduită : „convenirea asupra unui modus vivendi care să limiteze perspectivele unei confruntări militare și care să stimuleze interesele comune în ceea ce privește supraviețuirea, bunăstarea economică, protecția mediului înconjurător și alte chestiuni de interes comun”.

Administrația americană este sfătuită să nu încurajeze acele elemente care ar dori o confruntare est-vest.

Forțele ostile destinderii — afirmă Clemens — există și folosesc orice pretext pentru a contracta programele ce urmăresc îmbunătățirea relațiilor sovieto-americane. Aceste forțe au sabotat extinderea comerțului dintre S.U.A. și U.R.S.S., iar mai tirziu au împiedicat adoptarea tratatului SALT II.

Din carte se degajă ideea că nu există o altă alternativă decît continuarea eforturilor pentru atenuarea tensiunilor între Statele Unite

cu Uniunea Sovietică. În opinia autorului american, preocupările U.R.S.S. urmăresc printre altele : să evite un război general ; să creeze o atmosferă de pace și prosperitate pentru popoarele sovietice și cele ale Europei de răsărit ; să scadă povara cheltuielilor de înarmare și să maximizeze beneficiile economice ale creșterii comerțului și transferului de tehnologie.

Drept apoteoză la aceste considerente, autorul exprimă părerea că „în ciuda deteriorării destinderii în ultimii ani, timpul este propice pentru o nouă încercare de a îmbunătăți relațiile sovieto-americane”, raporturile internaționale în general.

În finalul eseurilor sale, Walter C. Clemens evidențiază cîteva concluzii : dominația prin dictat nu mai este viabilă în actuala eră de patriotism și comunicații tranzistoriale ; exploatarea unui popor poate fi profitabilă pentru un anumit timp, dar, în ultimă instanță, are repercusiuni de bumerang ; libera asociere bazată pe avantajul reciproc reprezintă singurul răspuns valabil dilemelor interdependenței globale ; revenirea la destindere internațională constituie precondiția examinării cu eficiență a problemelor economice, ecologice, culturale și a altor necesități vitale la care aspiră omenirea.

Alexandru Coroianu

**Nicolai Ghenov, *Talcott Parsons i teoreticinata sofiologia,*
Sofia Izdatelstvo na Bolgarskata Akademia na Naukite, 1982**

Incontestabil, opera sociologică a lui Talcott Parsons reprezintă una dintre cele mai dezbătute și controversate creații sociologice ale epocii contemporane. Există, dealtfel, un registru tematic consacrat deja pentru critica sociologiei parsonsiene, din care nu lipsesc reproșurile principale adresate acestei sociologii de către critica de pionierat a lui C. W. Mills : accentul pus pe stabilitate și integrare socială, neglijarea factorilor și funcțiilor dominației politice în societate și a conflictelor socio-politice, supraestimarea potențialului adaptiv al valorilor și normelor culturale, o anumită detașare abstractă — și metafizică — față de problemele sociale și politice reale ale capitalismului și lumii contemporane în general.

Nu se poate nega nici faptul că aceste dimensiuni omniprezente ale criticii sociologiei lui T. Parsons au început să se uzeze la un anumit moment, prin folosirea lor poate prea des repetată. Astfel, înelt, o nouă monografie despre sociologia lui T. Parsons este firesc să fie întîmpinată cu o anumită rețineră

relativ la noutatea și finalitatea interpretărilor realmente noi pe care ea le-ar putea propune. Cartea sociologului bulgar Nicolai Ghenov îndreptățește dar și încearcă să spulbere o asemenea „rețineră” posibilă din partea lectorului ei. Ea reia, desigur, dominantele registrului tematic al criticii menționate la început, uneori chiar și fără o grijă anume pentru nuanțarea și refundamentarea acestor dominante. Dar nu aceasta constituie partea cea mai substanțială a lucrării lui N. Ghenov. Scopul principal al acesteia este de a verifica în ce măsură proiectul sociologic parsonsiene a reușit să delimiteze analitic și să impună practic o idee fundamentală a sociologiei moderne : ideea *raționalizării sociale*. Punctul de vedere susținut de sociologul bulgar, în urma unei analize monografice extinse adesea la întreaga sociologie burgheză contemporană, cu frecvente incursiuni exploratorii în sociologie post- sau anti-parsonsiene, este că sociologia lui T. Parsons conține un potențial real pentru raționalizarea societății și a științei despre societate, sociologia. Acest potențial

nu este, însă, decât numai parțial realizat, în principal datorită a două influențe exercitate sau recepționate de către T. Parsons: pe de o parte datorită „influenței tradiției sociologice nonmarxiste” și, pe de altă parte, datorită influenței „environmentului său social imediat”. În consecință, „Rezultatul obiectiv al acestor influențe este că ideile sociologice ale lui Parsons capătă o direcție categoric anti-marxistă și joacă un rol de funcție stabilizoare față de environmentul social capitalist în cadrul contextului social dat” (p. 281).

Formularea acestei concluzii rămâne, astfel, în consens cu cele mai multe evaluări critice făcute operei sociologice a lui T. Parsons, atât de către critica marxistă, cât și de către cea nemarxistă contemporană. N. Genov nu respinge, însă, în mod categoric și în ansamblu, contribuția sociologică a lui T. Parsons. Dimpotrivă, el încearcă să identifice mai întâi posibilele „puncte de contact” între sociologia marxistă și cea parsonsiană, cum ar fi, de exemplu, sublinierea de către Marx ca și de către Parsons a rolului teoriei în cercetarea socială sau conceperea societății ca un produs al interacțiunilor umane. Sociologul bulgar discută asemenea „puncte de contact” sau „viziuni paralele” atrăgând sistematic atenția asupra priorității concepției lui Marx în raport cu sociologia parsonsiană și deplinge neglijarea de către Parsons a contribuției lui Marx privind teoria acțiunii sociale și metodologia științelor sociale. S-ar putea face observația că aici în mod special dar și în alte părți ale lucrării sale, N. Genov, preocupat de altfel programatic să reliefeze determinanții sociali ai fenomenului teoretic parsonsian și legăturile epistemologice ale acestor determinanți cu interesul cognitiv al sociologiei funcționaliste, ezită totuși în formularea mai clară a raporturilor Marx-Parsons ca raporturi produse ale înscel socialmente, lăsând astfel impresia că orientarea ideologică a sociologiei lui Parsons este doar un „reflex” social, mai mult sau mai puțin automat al societății capitaliste pe care o analizează. Și invers, concluzia că ori de câte ori sociologia burgheză acționează pentru creșterea adecvării sale teoretice și metodologice ajunge la „ideile marxiste fundamentale fără a accepta însă

sistemul acestor idei sau semnificația lor socială” (p. 277), apare poate prea fermă în raport cu evoluția deosebit de complexă, contradictorie și oscilantă, a sociologiei nemarxiste contemporane. O asemenea concluzie are și efecte puțin pozitive în analiza și evaluările pe care ni le propune sociologul bulgar. Astfel, reacția sociologică antiparsonsiană din ultimele decenii ni se pare că este prezentată cu o notă destul de accentuată de subapreciere, iar unele orientări teoretice și metodologice noi în sociologie, cum ar fi fenomenologia, etnometodologia și interacționismul simbolic, care nu sînt numai reacții împotriva sociologiei lui T. Parsons ci și tendințe teoretice și metodologice novatoare de sine stătătoare, sînt apreciate doar ca „voagă generală a timpului” și ca lipsite de potențialul teoretic necesar pentru a deveni opoziție efectivă ale sociologiei parsonsiane sau ale celei marxist-leniniste.

În ansamblu, însă, cartea lui N. Genov susține în mod corect și principal punctele de vedere ale autorului și procedează prin argumentație logică, în baza unei cunoașteri profunde și amănunțite a sociologiei lui T. Parsons, pentru a demonstra că funcționalismul sociologic și eforturile lui Parsons de a raționaliza teoretic și metodologic sociologia, în cele din urmă și societatea, trebuie temeinic cunoscute și utilizate ca o „bază productivă” pentru dezvoltarea viitoare a sociologiei marxiste. Totodată, analiza critică a sociologiei lui T. Parsons își dovedește utilitatea teoretică, metodologică și practică prin rezultatul la care ea conduce. Și anume, această analiză arată cum o sociologie care își propune să contribuie substanțial la raționalizarea societății este pusă în situația de a împărtăși valorile consensuale numai aparent ale societății capitaliste, ale unui environment social structurat în realitate într-un mod nonrațional sau chiar irațional. O asemenea „deviere” cum o numește N. Genov, este într-adevăr determinată de mitul științei pozitive „liberă de valoare” dar și de faptul că orientarea ideologică a sociologiei funcționaliste nu urmează unei critici sociale a societății pe care o analizează și care o produce în ultimă instanță.

Ion Ungureanu

**Johan Galtung, *The True Worlds. A Transnational Perspective*,
New York, Free Press, 1980**

Deși prin titlul ei, *Lumile adevărate. O perspectivă transnațională*, noua lucrare a lui Johan Galtung nu anunță explicit un astfel de scop, prin structura, viziunea și modelele

teoretice și acționale pe care le elaborează, realizează o fundamentare originală a unei științe a problemelor globale ale lumii, o *SCIENTIA PLANETAE*.

Cartea elaborată în mod programatic de pe o poziție holistă face parte dintr-o suită de șase lucrări apărute în colecția „Lumi preferate pentru anii '90”, colecție îngrijită de cunoscutul politolog american Saul Mendlovitz.

Pentru Johan Galtung sintagma „lumi adevărate” trebuie înțeleasă atât în sensul unei descrieri adevărate a lumii (deci o descriere conformă cu realitatea) cât și în sensul unei descrieri a unor lumi adevărate, adică a unor lumi care permit cu adevărat realizarea ființei umane (p. XXXI).

În viziunea holistă a lui Johan Galtung, construirea unei imagini asupra lumii, care este un pas absolut necesar în elaborarea unei științe a structurii și proceselor mondiale, are ca punct de pornire următoarele nivele ale lumii: nivelul 0 – Natura (N), nivelul 1 – Actorii individuali (I), nivelul 2 – Actorii colectivi, care pot fi teritoriale (T) și respectiv nonteritoriale (NT), nivelul 3 – Lumea ca totalitate (L). Deci Lumea ne apare descrisă printr-o astfel de ecuație:

$$L = N + I + T + NT$$

Principalele probleme pe care le are de rezolvat o știință a lumii ar fi cele care privesc lumea: ca un ecosistem, incluzând omul, cu echilibrele și dezechilibrele ei; ca o societate a indivizilor (dacă lumea ar fi o singură țară, ce fel de țară ar putea să fie?); ca o comunitate de țări (cum ar arăta o astfel de lume?); ca o comunitate de organizații; lumea concepută ca natură, indivizi, țări și organizații (Cum ar interacționa toate acestea?). Transcrisă în termeni foarte simpli, această problemă privește realizarea, în cadrul finit al planetei noastre, a unei „vieți bune pentru toți indivizii umani”, în cadrul unor colectivități bune, precum și a unei „lumi bune” care este înțeleasă ca o colectivitate de colectivități. De la bun început se poate observa faptul că o astfel de știință implică o opțiune de ordin axiologic, realizată în mod conștient. Este oare posibilă o știință care să „opereze” nu numai cu adevărul ci și cu valoarea de bine? Și dacă am admite această posibilitate, care ar fi metodologia unei astfel de științe, care ar fi structura ei teoretică, și mai ales cum ar putea ea să măsoare realitatea de care se ocupă? Johan Galtung elaborează răspunsuri originale și riguroase la aceste întrebări deosebit de dificile și importante. El pornește de la o viziune dialectică asupra lumii care este privită simultan ca o „realitate empirică” și ca „realități potențiale” (p. 26). Realitățile potențiale sînt la rîndul lor posibile și preferabile. Societățile umane, concepute ca sisteme deschise, fac posibil ca noi să „ne schimbăm programul nostru, adică să dăm noi direcții vieților noastre atât la

nivel individual cât și la nivel colectiv” (p. 27). Deci metodologia științelor sociale trebuie să aibă în vedere nu numai faptele ci și valorile, iar teoriile ar trebui să furnizeze căi de acces spre „realitățile potențiale pentru a le descoperi sau a le crea” (p. 29). Dar cine va alege valorile? Vor fi acestea stabilite în funcție de preferințele unui autor sau ale altuia? Vor fi acestea determinate prin anchete de opinie? „La aceste întrebări dificile – spune Galtung – nu am nici un răspuns. Dar poate mai important decât sursa valorilor este efortul de a le exprima clar și onest, pentru ca ceilalți să le poată înțelege și judeca” (p. 29). Primul pas este, deci, acela de a fi explicit în opțiunile valorice și deci mai puțin subjugat de date așa cum se întâmplă în cazul cercetătorului „liber de valori”. În al doilea rînd trebuie găsită o cale de a integra faptele – teoria și valorile. A rămîne la nivelul faptelor în științele sociale înseamnă a admite caracterul predeterminat al viitorului. Din perspectivă epistemologică, „valorile devin tot atât de importante ca teoriile și datele”. O știință socială, cu adevărat utilă în rezolvarea problemelor omenirii, trebuie să se bazeze pe acest triunghi, asigurînd descrierea și înțelegerea faptelor, critica realizării prezente și construirea realității preferate. În acest demers, omul de știință trebuie să elaboreze „utopii relevante” – în raport cu realitățile potențiale – precum și „distopii” pentru a indica „lunile respinse” (p. 30–31). Această viziune readuce în discuție problema libertății. Autorul aduce o importantă corecție tezelui lui Spinoza conform căreia libertatea este necesitatea înțeleasă, susținînd că libertatea este condiționată de întulrea suficienței adică înțelegerea aceluși mod de a acționa „într-o manieră suficientă pentru a lărgi în așa fel conul viitorului încît acesta să includă lumea preferată și nu doar lumea predeterminată” (p. 33). Această viziune implică o recunoaștere a capacității de autotranscendere a societății umane.

În procesul elaborării valorilor, Galtung desfășoară un dialog între principalele perspective asupra problematicei sociale, care pot fi incluse în două mari tipuri: a. *perspectiva centrală pe actor* – conform căreia societățile sînt date de suma totală a actorilor care participă în viața lor, iar lumea este formată din setul de țări care acționează; b. *perspectiva centrală pe structură* – conform căreia societățile sînt structuri de interacțiuni desfășurate între actori. Deși ambele orientări, în formele lor evaluate, se focalizează asupra acțiunii și interacțiunii umane, orientarea centrată pe actor leagă acțiunea de intențiile și capacitățile actorilor, în timp ce orientarea centrată pe structură consideră acțiunea ca o funcție determinată de poziția actorilor. În cazul formulării unor soluții la situații de

criză, prima perspectivă propune în mod firesc ca remediu terapia și educarea actorilor în timp ce cea de a doua perspectivă propune schimbarea structurii (p. 42-43). Mai mult, perspectiva orientată pe actor privește actorii ca și cum „ar fi de neînlocuit”. În timp ce orientarea centrată pe structură presupune că actorii sînt „înlocuibili”. Avînd în vedere avantajele și limitele celor două perspective, autorul trece, de la o poziție holistă, la o integrare originală a lor, integrare care ia ca punct de referință fundamental, ființa umană individuală dar care este în același timp orientată spre structură.

Bazat pe această opțiune, Galtung elaborează o listă de zece scopuri care permit atât elaborarea unei imagini teoretice unitare asupra nivelului individual, grupal, societal, internațional și mondial cît și a unor indicatori pentru producerea unor strategii de acțiune benefică la toate aceste nivele. Valorile care privesc actorii (atît pe dimensiunea lui „a fi” cît și în planul lui „a avea”) sînt: *creșterea personală*, care semnifică exprimarea și dezvoltarea calităților individuale, fiind opusă alienării; *creșterea socioeconomică*, înțelesă ca disponibilitate și acces spre un nivel suficient de bunuri și servicii, opusul acestei dimensiuni fiind mizeria; *diversitatea*, care este dependentă de expansiunea calităților individuale, avînd drept consecință firească creșterea șanselor persoanei de a fi de neînlocuit; erodarea acestei valori duce la uniformizarea indivizilor; *egalitatea*, care are drept trăsătură esențială distribuția egală a bunurilor, serviciilor și mai ales a șanselor de acces spre acestea, ea adresîndu-se dimensiunii lui „a avea”; *justiția socială*, care este dată în principal de covariația lui „a fi” și „a avea”, adică cu cît va exista o corelație mai slabă între aceste două planuri cu atît ne vom apropia mai mult de acest scop (p. 53). Valorile care privesc structurile unei colectivități umane sau unei colectivități de colectivități (generate și ele în funcție de două planuri, unul al relațiilor, altul al modelelor de interacțiune (*paternuri*) sînt: *echitatea*, definită ca beneficiul net al fiecărei părți aflată în interacțiune, atît sub raportul lui a avea (acumulării) cît și sub raportul lui a fi (creșterii personale), opusul evident al acestei valori fiind exploatarea; *solidaritatea* este dată de gradul de extindere al relațiilor directe, mai ales la baza diviziunii de tip vertical a muncii, opusul solidarității fiind fragmentarea; *autonomia*, care este definită ca o caracteristică structurală descrisă ca „putere asupra sa însăși”, ca mijloc de echilibrare a unei trăsături a altora care apare ca „putere-asupra-altora”; *participarea*, definită ca o integrare a membrilor unei colectivități și respectiv a colectivităților într-o structură multilaterală de relații, opusul acesteia fiind marginalizarea. În analiza acestor va-

luri, J. Galtung ia ca sistem permanent de referință, munca. Munca este abordată atît din perspectiva caracterului ei (deci al proprietății asupra mijloacelor de producție) cît și din perspectiva bogăției, conținutului ei. Exploatarea, marginalizarea, inegalitatea, fragmentarea, inechitatea și injustiția nu sînt produse doar de caracterul muncii ci și de „diviziunea verticală a muncii”. Cu cît o persoană, o colectivitate sau o țară vor ocupa o poziție mai înaltă cu atît actorul respectiv va avea o poziție mai centrală în modelul de interacțiune, cu toate avantajele unilaterale ce decurg din aceasta (p. 60). Pe baza acestor zece valori fundamentale (a zecea fiind dată de *echilibrul ecologic*), Galtung își dezvoltă teoria sa asupra lumilor preferate. Din cadrul unor astfel de lumi trebuie eliminate atît violența directă cît și violența structurală (p. 101-102).

Consecvent cu viziunea sa asupra dialecticii relației dintre realitatea empirică și realitatea potențială, autorul supune sistemul de dominare și, în speță, *imperialismul*, unei analize care urmărește simultan să lărgească înțelegerea acestui fenomen istoric, dar să și schițeze căi de schimbare revoluționară a sistemelor bazate pe dominare. Pentru Galtung, analiza doar a mecanismelor economice nu este suficientă pentru înțelegerea variatelor forme sub care se manifestă imperialismul contemporan. Principalele tipuri de imperialism care apar în lumea contemporană au ca mecanisme de realizare: *exploatarea*, *penetrarea*, *fragmentarea* și *marginalizarea* — deci exact valorile opuse unei lumi preferate. De remarcat este faptul că, imperialismul se bazează pe aceste mecanisme, atît la nivelul relațiilor dintre țări și în cadrul structurilor interne fiecărei țări. Tipurile de imperialism sînt, conform concepției autorului următoarele: economic, politic, militar, comunicațional, cultural și social (p. 128). Țările dominante exportă mijloace de producție, capital, modele de decizie, mijloace de distrugere, noutăți, mijloace de comunicare și transport, tehnici de învățare și chiar modele sociale, iar țările dominate oferă, într-o simetrie negativă, bunurile corespunzătoare (materii prime, supunere etc.). Pentru a nuanța demersul său, Galtung arată că, orice interacțiune dar mai ales interacțiunile care implică relații de dominare, trebuie examinate atît din perspectiva efectelor asupra relațiilor dintre actori (*inter-actor effects*) cît și din perspectiva efectelor în interiorul actorilor (*intra-actor effects*). În acest sens, o interacțiune între doi actori (țări) este „simetrică, sau egală, dacă și numai dacă totalitatea efectelor intra- și inter-actori sînt egale” (p. 117). Analiza imperialismului este firesc urmată de analiza războiului și strategiilor de eliminare a acestuia. Fără a putea să ne oprim asupra tuturor ideilor

de mare respirație cu care ne confruntă prezentul volum, subliniem faptul că atât în tratarea comunităților teritoriale, a celor nonteritoriale, precum și a organizării mondiale, J. Galtung se orientează cu precădere asupra resurselor de autotranscendere de care dispune omenirea, pentru a putea înlătura violența directă (din interiorul colectivităților umane și dintre acestea), violența structurală (care are forma acumulărilor inegale și a expansiunii nelimitate) și dezechilibrele din relația om-natură (epuizarea resurselor și poluarea). În finalul acestei lucrări care fundamentează prin întregul ei demers o *SCIENTIA PLANETAE*, Johan Galtung revine, evident într-un plan superior, la individ, (fie el persoană, colectivitate) și la activizarea acestuia. Ideea de bază este aceea a *autosufinierii*, a regenerării prin propriile eforturi (*self-reliance*) efort care poate con-

duce la reducerea și chiar dispariția decalajelor, a diferențelor de putere, înlocuind „puterea asupra celorlalți” cu autonomia („puterea asupra sa însăși”), realizată în condițiile diversității și justiției.

Lucrarea *The True Worlds* ne confruntă cu o multitudine de probleme și cu rezolvări teoretice care ridică numeroase întrebări. De remarcat că autorul însuși își exprimă de multe ori rezervele sale față de unele din modelele explicative și acționale propuse. Din această perspectivă, Galtung invită cititorul la un dialog adevărat și, bineînțeles, la căutări proprii. Mai mult, el declară explicit că formele concrete de realizare a unor schimbări structurale în lumea de azi și configurația forțelor participante, nu pot fi total identificate decât prin intermediul practicii revoluționare.

Cătălin Mamali

Alain Gras, *Sociologie des ruptures*,
Paris, PUF, 1979

Propunându-și identificarea „limitelor de validitate a capacităților predictive sau prospective ale sociologiei” (p. 8), de-a lungul unei retrospecții istorice a sociologiei, lucrarea se definește ca o cercetare empirică, pozitivă și critică, constituită pe baza teoriei furnizate de lucrările apărute după 1968 asupra schimbării sociale. Apreciind că, pînă în anii șaptezeci, analiza schimbării sociale aproape ignora discontinuitatea (cu unele excepții), fără a ține seama de multiplicitatea nivelelor la care se situau, se creau și se dezvoltau dinamicele sociale. A. Gras urmărește *contestarea manierei tradiționale de a trata dinamica timpului în studiile sociologice, forma spațiului și aparența instituțională a științelor sociale* (subl.ns.).

Cartea se compune din trei părți, inegale ca dimensiuni și consistență, după părerea noastră, părți care, în intenția autorului ar urma să formeze „un tot circular dar deschis. Deschis pentru căutări în domeniul operațional al sociologiei empirice, deschis asupra propriei sale critice cum o cere principiul intervenției subiectivității cercetătorului în actul cunoașterii, deschis, în sfîrșit, ideii că nu există știință fără cunoașterea limitelor sale” (p. 199).

În acest sens, autorul se împotrivesc științismului clasic, pornind de la teza după care, la nivelul cel mai global al sistemului de acțiune în care este plasat, sociologul este incapabil de a explica; el nu poate decât să facă să coin-

cidă macrocosmosul care-l înconjoară cu microcosmosul său, sub presiunea culturii care-l copleșește.

Prima parte a lucrării (*Tendințe*) sugerează o nouă utilizare a acestui concept definind elementele fundamentale care-l compun: *durată, limită, cauză*. După cum afirmă A. Gras, în ciuda faptului că sociologia empirică este mai întîi sincronică, dat fiind spațiul istoric nedeformat, „durata este un element constitutiv al obiectului empiric”.

Referindu-se la noțiunile de *limită* și *cauză* autorul insistă asupra necesității de a le situa, cu consecințele lor, într-un „moment precis al istoriei”. Întrucît ele intervin într-o manieră decisivă în analiza cauze-consecințe, ca și *durata*, „... fiecare fenomen trebuie să aibă un timp propriu care îi aparține propriei sale existențe în calitate de fapt istoric” (p. 25).

Autorul ia drept concept de referință, pentru ceea ce va studia în continuare — raportul continuitate-discontinuitate în istorie —, noțiunea de „tendință”. Aceasta s-ar defini ca o rezultantă a dinamicii *interioare* a fenomenelor, pe care o urmărește sociologul, în timp ce „răsturnarea tendințelor”, ar exprima mai mult o dinamică *din afara* istoriei umanității. El arată că, deși noțiunea de tendință nu are un loc anume în teoria științifică a cunoașterii, în ciuda utilizării ei în ideologie și știință, ea oferă o imagine a unei lumi, existînd în calitate de cunoaștere a acesteia,

orientând acțiunea și permițând elaborarea unor teorii ale schimbării. Făcând din „tendință” un excelent revelator sociologic și, în același timp, un stimulator pentru reflexia critică”, A. Gras indică drept metodă pentru identificarea sa „seria cronologică omogenă și fidelă”.

În acest sens, pentru autor, noțiunile de *durată, unitate, timp propriu, ritm* formează un ansamblu conceptual unic pentru a gândi obiectul istoriei în devenirea sa sociologică (p. 28–29).

A doua parte a lucrării (*Răsturnarea tendințelor*) începe cu *Modelele schimbării* (cap. IV), făcându-se distincția între cele orientale și cele occidentale care refuză, conform lui A. Gras, ruptura subiect-obiect. „Viziunea occidentală, afirmă el, universală și omogenizată, poate distinge între nivelele realității; ea constată o stagnare pe plan economic, politic, sau juridic, sau altul, dar nu va concepe aceste diferențe în termeni de avans sau întârziere în raport cu linia trasată, abstractă, a creșterii continue...” (p. 80). Ceea ce vrea să demonstreze autorul este faptul că „paradigma care permite a măsura timpul și a vedea spațiul într-un anume fel este o opțiune de civilizație, adică emană de la putere, și deci, de la forțele sociale” (p. 80).

Împletind și în acest capitol planul teoretic cu cel metodologic, el insistă pe ideea că distincția dintre subiect și obiect nu este decât „conjuncturală, și într-un anume sens euristica” (86), și readuce în discuție capacitatea limitată de predicție a sociologului. Astfel, dat fiind că „nici cronologia, nici durata nu sînt cunoscute dinainte și că există un spațiu aleatoriu pentru fenomen”, reprezentarea de către sociolog a unui întreg complex, nedefinit, dotat cu un proiect sau o intenționalitate „rămîne posibilă doar pe o durată scurtă” (p. 95).

În continuare, autorul dezvoltă capitolul *Despre ciclul și fluctuații* (p. 114), definind ciclul ca „traiectul pe care-l urmează în timp, un element-eveniment (sau mai curînd indicatorul său) determinat de forma-lege, care își are originea într-un trecut relativ îndepărtat” (p. 116). Arătînd că nu atît cauzalitatea sau continuitatea face obiectul științei, el susține că „ceea ce-l preocupă pe cercetător este forma originală care, dacă timpul se repliază asupra lui însuși, ar fi un *lipar*” (p. 116) a cărui postulare face posibilă utilizarea analogiei în cercetarea fenomenelor.

Distingînd între regularitățile unor fenomene sociale și repetarea unor evenimente conform unui principiu al evoluției, autorul insistă asupra sarcinii cercetătorului de a distinge între *modelele cu regularitate externă*, unde combinarea unor cicluri din anumite domenii nu produce în mod necesar un fenome-

men ciclic în alt domeniu (p. 120) și *modelele cu regularitate internă*, a căror ciclicitate își are izvorul în dinamica internă a fenomenului, cum ar fi ciclurile socio-economice lungi de cca. cincizeci de ani, specifice modelului de dezvoltare al țărilor occidentale, schițat de I. Schumpeter și E. Mendel (p. 127).

Ultimul capitol din a doua parte a lucrării se ocupă de *Invarianța empirică* considerată ca o „categorie evenimentială” (p. 131). Așa cum tendința constituie pentru cercetător „mijlocul de a trece de la intuiție la reflecție, invarianța concretă poate fi un instrument care să servească în a repera ceea ce este cu adevărat socio-istoric (produs în istorie de oameni) în mișcarea timpului” (p. 134).

Fînd, de fapt, o expresie a continuității în istorie, invarianța concretă este diferențiată de Alain Gras pe trei paliere: *invarianța simplă sau sociobiologică*, exprimînd comportamente care se conservă încă de la manifestările superioare la om; *invarianța complexă psiho-afectivă sau socioantropologică*, exprimată prin sociabilitate, reglementarea relațiilor de rudenie și agresivitate; *invarianța pseudo-istorică sau propriu-zisă umană* — paradoxală, după părerea autorului, pentru că subliniază, încă odată, că dacă omul este autorul actelor sale el nu este în mod necesar singurul responsabil (p. 144).

Interpretînd principiul invarianței ca un „model de generator pe durată lungă”, autorul precizează că „acesta nu constituie atît o problemă de continuitate istorică cit o problemă de determinism istoric”. „Trebuie admis, afirmă el, că mișcarea la un nivel poate coexista în ansamblul social cu imobilitatea la un alt nivel; astfel, *continuitate în schimbare* (subl.us.), mai curînd decît invers, este un principiu ciudat al realității sensibile” (p. 151).

Dacă primele două părți ale lucrării pregătesc oarecum analiza discontinuității în istorie, a momentului schimbării tendințelor, ultima parte se ocupă de *Rupturi*, definindu-se *ruptura* ca „trecură de la o temporalitate la alta, ca o tranziție bruscă de la un fenomen la altul...” (p. 85).

În plan sociologic, ruptura este evaluată ca o „*criză care face manifestă iruperea în cîmpul prezentului a unui ansamblu de conflicte care se derulează în temporalități diferite*” (p. 165). Astfel, după autor, *ruptură și catastrofă* nu sînt, decît cazuri particulare ale crizei prin care se schimbă modelul dezvoltării, deci, al „*temporalității dominante*” (p. 166). Pe de altă parte, cele două noțiuni sînt concepute ca *trecură la o astfel de experiență*, „*ruptura și continuitatea fiind necesare și complementare pentru că întreaga existență, fie ea biologică sau sociologică este*

produsul alteia" iar a înțelege înseamnă, de asemenea, „a găsi asemănările și a sesiza deosebirile care fac noua existență specifică și unică" (p. 159).

În continuare, autorul se ocupă, de trei tipuri de rupturi: *lineară*, înțeleasă ca un salt brusc care face ca o instituție sau societatea globală să treacă într-o altă stare, sau relevarea bruscă dar tardivă a unei transformări subterane; *structurală*, concepută ca reconstrucție totală a realității sensibile dintr-o epocă, o criză generală manifestându-se în convergența crizelor particulare din diferite domenii, în trecerea lor de la o stare la alta (ea introduce pentru o anumită durată subiectivitatea în centrul raporturilor sociale); *secvențială*, exprimând schimbări singulare ce resping o anumită logică cauzală.

Față de primele două tipuri de rupturi menționate mai sus, care diferă prin *durată* și *sferă socială*, dar conduc amândouă la o schimbare a modelului de dezvoltare (chiar dacă în modalități diferite), *ruptura secvențială* se constituie ca o tăietură în suita logică a unui model în mișcare. În acest sens, Mai 1968 constituie, după autor, exemplul ideal, fiind o irupere a conștiinței colective dintr-un alt timp într-un anume timp, o suită de elemente care se situează într-o lume radical diferită, într-o perspectivă de evoluție în perfect dezacord cu aceea dominantă la toate nivelurile (p. 185).

Încheindu-și considerațiile teoretice și metodologice asupra obiectului și principalelor dimensiuni ale sociologiei istorice, A. Gras insistă asupra faptului că aceasta „trebuie să se ocupe de schimbarea tendințelor sau de ruptură ca de un eveniment înscris în chiar natura fenomenului" (p. 198), trecând dincolo de perceperea fenomenelor cu un comportament repetabil, accentul pe temporalitate însemnând în mod necesar, trecerea spre nivele superioare de cunoaștere.

Lucrarea lui Alain Gras, *Sociologia rupturilor* are, credem, marea calitate de a ridica probleme teoretice și metodologice într-o disciplină sociologică mai puțin delimitată ca obiect, sistem conceptual și metodă specifică de cercetare. Deși se declară esențialmente empirică, lucrarea reprezintă o analiză documentară a raportului continuitate-discontinuitate din unghiul de vedere al sociologiei istoriei, chiar dacă delimitările de perspectivă filosofiei Istoriei s-ar fi cerut mai mult avute în vedere.

Cu toate acestea, credem că lucrarea constituie o contribuție de referință în domeniul studiilor de sociologia istoriei, atât prin tentativa de a constitui un sistem conceptual propriu acesteia, cât și prin analizele pertinente ale unor fenomene istorice, utilizate drept exemplu, sau prin trimiterile bibliografice de calitate.

Argentina Firuță